

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
Сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015
Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

(пост. № 77 від «16» листопада 2021 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ ТА ІНЖЕНЕРНА
ПСИХОЛОГІЯ /
PSYCHOLOGY OF LABOR AND ENGINEERING
PSYCHOLOGY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ-2021

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ заборонено

Автор: С.М. Миронець канд. психол. наук., доцент, завідувач кафедри психології КНТЕУ.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології 05 лютого 2020 р., протокол № 9;

обговорено та схвалено на засіданні ради факультету економіки, менеджменту та психології 24.10.2020 р., протокол №3.

Рецензенти: Шевченко В.Є., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології КНТЕУ
Терент'єва А.В. доктор наук з державного управління, професор завідувач кафедри державної служби, управління та навчання за міжнародними проектами
Гординя Н.Д. канд. психол. наук – заступник директора закладу післядипломної освіти Київської обласної державної адміністрації

**ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ ТА ІНЖЕНЕРНА
ПСИХОЛОГІЯ /
PSYCHOLOGY OF LABOR AND ENGINEERING
PSYCHOLOGY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Психологія праці та інженерна психологія» призначена для студентів освітнього ступеня «бакалавр», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія» спеціалізації «Практична психологія».

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів КНТЕУ

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Психологія праці та інженерна психологія» є оволодіння сучасним досвідом у напрямі психологічних розробок і досліджень з питань психологічної діагностики, професійного відбору, гігієни праці, психологічного супроводження навчальної і виробничої діяльності, конструювання робочого місця працівника з урахуванням його індивідуальних властивостей та якостей.

Завданням вивчення дисципліни «Психологія праці та інженерна психологія» є ознайомлення студентів з основними психологічними проблемами психології праці та інженерної психології у світлі сучасних наукових досліджень; допомога студентам в усвідомленні загальної характеристики методів, що використовуються в психології праці та інженерній психології; формування у студентів навичок оперування теоретичним і практичним матеріалом в межах навчальної дисципліни; навчити студентів проведенню аналізу структури особистості та здійсненню професіографічного аналізу діяльності фахівців різноманітних професій; психофізіологічні основи діяльності оператора в системах «людина – машина»; особливості проектування систем «людина – машина»; уміти застосовувати на практиці знання про стадії працездатності людини.

Предметом вивчення дисципліни є психологічні особливості різних видів трудової діяльності в їхній залежності від суспільно-історичних і конкретних виробничих умов, від знарядь праці, методів навчання праці й від психологічних якостей особистості працюючого.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання

- психологічних закономірностей психічних процесів і властивостей особистості від взаємозв'язку з предметами, знаряддями праці та з фізичними і соціальними середовищами;
- цілісного уявлення про поняття системи "людина-машина" (СЛМ), показники якості систем "людина - машина"; оператор в системах "людина – машина";
- психофізіологічні основи та специфіку діяльності людини - оператора в системах "людина-машина";
- професійно-важливі якості людини та їх відповідність професії;

вміння

- здійснювати психологічний супровід організації та проектування систем "людина – машина";
- оперувати теоретичним та фактичним матеріалом;
- формувати цілісне уявлення про структуру праці;
- здійснювати професіографічний аналіз діяльності особистості;
- здійснювати прогноз успішності та адаптованості особистості до професійної діяльності.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Психологія праці та інженерна психологія», як обов'язкова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідною освітньо-професійною програмою:

Практична психологія-(ОС бакалавр) 2020 р.

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК 1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	2, 3, 4, 5, 6, 12
ЗК 2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	1, 7, 8, 9, 10, 12
ЗК 9	Здатність працювати в команді.	4, 6, 10, 13-14, 17
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
СК 1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології	1, 11, 15-16
СК 2	Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння	1, 11

	природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.	
СК 4	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел	1, 3, 12-13, 17-18
СК 5	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій	3-5,6, 10, 12
СК 8	Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)	9-10, 13-15, 18
СК 11	Здатність дотримуватися норм професійної етики	5, 6, 18
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПР 1	Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.	1, 3, 7, 12, 13
ПР 7	Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки	4, 5, 8-10
ПР 8	Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.	3, 7, 12
ПР 9	Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання	3, 4, 5, 13
ПР 10	Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника	3, 4, 12, 14
ПР 13	Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.	1, 2, 4, 12
ПР 16	Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога	3, 12, 6, 13
ПР 17	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.	3, 9, 11, 12, 14

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теоретичні і методологічні основи психології праці

Історія розвитку психології праці. Психологія праці і діяльнісний підхід в розвитку психологічної науки. Психологія праці як галузь психологічного

знання про працю і працюючих. Структура праці. Психологія праці, як галузь психології, яка вивчає умови і розробляє шляхи і методи наукового обґрунтування вирішення практичних завдань в області функціонування і формування людини, як суб'єкта праці. Суміжні області наукового психологічного і міждисциплінарного знання про людину і професії. Методологічні і теоретичні основи, предмет і завдання психології праці

Список рекомендованих джерел

Основний: 3, 5.

Додатковий: 1, 2.

Інтернет-ресурси: 1-4.

Тема 2. Психологічні основи діяльності людини та структура особистості працівника.

Поняття про діяльність в психології. Професійно обумовлена структура особистості працівника. Психологічні аспекти вивчення індивідуальної діяльності. Здібності і професійна придатність до діяльності. Мотиви і професійна діяльність. Трудовий процес та його структура. Об'єкт праці і його основні різновиди (біологічні системи, неживі природні і технічні системи, соціальні і знакові системи, форми художнього відображення дійсності).

Засоби, знаряддя праці і їх основні різновидності. Речові (ручні, машино-ручні, механізовані, автоматизовані і автоматичні), зовнішні функціональні засоби праці. Оглядова характеристика основних різновидностей об'єктивних умов праці в різних трудових процесах: фізичному, соціальному і організаційному середовищі. Умови праці (професійне середовище).

Список рекомендованих джерел

Основний: 1, 3.

Додатковий: 1, 3, 6.

Інтернет-джерела: 1- 4.

Тема 3. Методи психології праці

Емпірико-пізнавальні методи: спостереження як діяльність, як методика і метод, види спостереження: запитальні методи (бесіда, інтерв'ю, анкета), метод вивчення документації, метод експертної оцінки, метод аналізу помилок, метод праці, біографічний метод, алгоритмічний метод, метод узагальнення незалежних характеристик.

Методи діагностики різних психологічних, психофізіологічних і особистісних характеристик суб'єкта. *Методи аналізу і обробки емпіричних даних*: порівняльний аналіз якісних характеристик, методи інтерпретації емпіричних даних (різновиди структурного і генетичного методів). Можливості обмеження і правила застосування емпірико-пізнавальних

методів. *Перетворюючі або конструктивні* методи психології праці, метод експерименту (імітаційні ігри, тренажери – як метод, який формує професіонала або суб'єкта праці). Консультування як метод збагачення і перетворення знань і уявлень людини про себе, про професію, про співвідношення своїх можливостей і інтересів з відповідною групою або декількома групами професій і як метод корекції індивідуальної і соціально-психологічної поведінки людини як суб'єкта праці. Метод рекоперукції – метод перетворення робочого простору, органів управління режиму праці і відпочинку, темпу роботи. Планування, нормування і контроль праці трудового колективу. Процедура організації перетворюючих і конструктивних методів в психології праці і правила їх застосування.

Список рекомендованих джерел

Основний: 3, 5

Додатковий: 1-3.

Інтернет-джерела: 1-4.

Тема 4. Психологічне вивчення людини як суб'єкта професійної діяльності. Психологічне професіографування.

Людина і її професійна доля (образ життя, професійний життєвий шлях, світогляд, психологічні регулятори його активності). Цілі і методи вивчення структури суб'єкта професійної діяльності як єдність мотиваційних, когнітивних, операторних і емоційно-вольових складових (знання, усвідомлення, особистісний смисл, уміння, навички, професійна самосвідомість, функціональний стан). Критерії і методи діагностики рівня їх сформованості.

Психічні регулятори професійної праці людини "образ об'єкта", "образ суб'єкта", "образ суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних відношень". Методи їх вивчення і способи формування. Концепція інтегрального дослідження індивідуальності (В.С. Мерлін). Індивідуальний стиль діяльності як системно-утворююча функція інтегральної індивідуальності. Феноменологія індивідуальних стилів. Індивідуальний стиль діяльності як засіб професійної адаптації людини. Діагностика рівня професійної готовності людини. Методи і правила їх застосування. Цілі застосувань. Огляд психологічних класифікацій професій. Багатозначна багаторівнева психологічна класифікація професій (Е.А. Климов), структура і можливості її застосування.

Список рекомендованих джерел

Основний: 1, 3.

Додатковий: 1, 3.

Інтернет-джерела: 1, 3.

Тема 5. Суб'єкт праці і його структура. Психологічні особливості трудових дій, умінь та навичок

Суб'єкт праці, як повний, свідомо перетворюючий розуміючий, регулюючий і оцінюючий компонент системи "процес праці". Структура суб'єкта праці - мотиваційні, когнітивні, операційні емоційно-вольові показники професійної діяльності людини. Зовнішня структура: діяльності "окрема діяльність" як цілісний цикл (етап) трудової діяльності, психологічні дії та операції (навички, уміння). Внутрішня структура (зовнішні умови діяльності суб'єкта праці), знання, уявлення, образи (загальні і спеціальні), ціннісні орієнтації, інтереси, цілі, мотиви (професійні), професійна самосвідомість, індивідуально - типологічні особливості і професійно обумовлені здібності.

Список рекомендованих джерел

Основний: 3, 5

Додатковий: 1, 4.

Інтернет-джерела: 1, 2, 3.

Тема 6. Психологічні основи професійного відбору і підбору кадрів

Актуальні проблеми психологічного відбору кадрів. Етапи та основні види мотивів у виборі професії. Визначення критеріїв, підбір методів діагностики і прогнозування готовності людини як суб'єкта праці. Принципи, методи, обмеження у профорієнтаційній роботі. Психодіагностика професійних кадрів при атестації і висуненні резерву. Ефективність заходів профорієнтаційної роботи та професійного відбору.

Список рекомендованих джерел

Основний: 2-3.

Додатковий: 1, 3-4.

Інтернет-джерела: 3, 4.

Тема 7. Психологічні аспекти професійної працездатності та безпеки праці.

Психічні стани в трудовій діяльності та їх класифікація. Зовнішні і внутрішні фактори, які обумовлюють працездатність людини. Працездатність як показник зміни функціонального стану людини в процесі діяльності. Критерії оцінки працездатності. Закономірності змін працездатності в процесі праці. Методи діагностики функціонального стану і засоби зниження професійної втоми і підвищення професійної працездатності. Інші методи корекції та профілактики функціональних станів. Людський чинник в травматології і аварійності. Методи вивчення й аналізу причин нещасних випадків і аварій. Психологічні засоби підвищення культури безпеки особистості. Теорія К. Марбе – характеристика та значення в попередженні травматизму.

Список рекомендованих джерел

Основний: 1 - 3.

Додатковий: 1, 3, 5.

Інтернет-джерела: 1-4.

Тема 8. Психологічна адаптація фахівця до умов професійної діяльності.

Проблеми психологічної адаптації. Види адаптації особистості до умов професійного середовища. Адаптивні стратегії особистості. Адаптація, та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності. Компоненти, динаміка, детермінантні фактори адаптаційного процесу. Процеси і рівні адаптації особистості. Психологічні фактори професійної адаптації. Адаптивні функції свідомості.

Список рекомендованих джерел

Основний: 1, 3.

Додатковий: 1, 5.

Інтернет-джерела: 1-4.

Тема 9. Формування психологічної готовності особистості до праці.

Сучасний стан розробки проблеми психологічної готовності до діяльності. Характеристика факторів, що визначають рівень готовності до діяльності. Наукові погляди представників діяльнісного підходу на стан готовності. Соціально-психологічні чинники формування готовності до праці. Структурно-логічна схема моделі психологічної готовності до діяльності. Короткочасна та довготривала готовність до діяльності. Психологічні питання підготовки кадрів.

Формування професійних навичок, вмінь та їх класифікація. Етапи формування професійних навичок. Тренування і тренажери. Спеціальні методи підготовки в системі професійно-психологічної підготовки фахівців. Критерії навченості фахівців та психологічні передумови переучування.

Список рекомендованих джерел

Основний: 2, 3.

Додатковий: 1, 5.

Інтернет-джерела: 1-4.

Тема 10. Соціально-психологічні проблеми взаємовідносин в трудовому колективі.

Життєві та філософські уявлення про працю. Психологічні чинники розуміння праці і професії. Процес формування індивідуального стилю в трудовій діяльності. Кризи професійного розвитку. "Акмеологічний підхід" в дослідженні розвитку професіонала. Кадрова політика в організації.

Психологічна характеристика виробничого колективу. Методи дослідження і способи оптимізації соціально-психологічного клімату в трудовому колективі.

Список рекомендованих джерел

Основний: 2, 5.

Додатковий: 5-6.

Інтернет-джерела: 1-4.

Тема 11. Інженерна психологія та ергономічне забезпечення виробничої діяльності.

Передумови виникнення інженерної психології. Основні історичні етапи розвитку інженерної психології. Особливості ергономічного забезпечення виробничої діяльності в сучасних умовах. Завдання та напрями інженерної психології. Напрями дослідження з інженерної психології. Методологічні принципи та системний підхід в інженерній психології. Інженерна психологія в системі наук.

Список рекомендованих джерел

Основний: 4-5.

Додатковий: 1, 3.

Інтернет-джерела: 3.

Тема 12. Методи інженерної психології.

Методи вивчення діяльності оператора та їх характеристика. Фізіологічні методи. Характеристика фізіологічних процесів людини. Імітаційні методи. Структура імітаційної моделі діяльності оператора. Методи вимірювання і реєстрації інженерно-психологічних характеристик оператора. Психометрика. Види вимірювань в інженерній психології. Типи шкал вимірювання у психології. Напрями комплексного використання методів інженерної психології. Напрями визначення показників діяльності оператора.

Список рекомендованих джерел

Основний: 3, 5

Додатковий: 2-3.

Інтернет-джерела: 1-3.

Тема 13. Система "людина – машина".

Особливості і класифікація систем "людина-машина". Розподіл функцій у системах "людина-машина". Порівняльна характеристика виконання функцій людиною і машиною. Принципи функціонування систем "людина-машина". Показники якості функціонування. Інформація та оператор у системі управління. Теорія інформації. Інформація в інженерній психології. Інформаційна та концептуальна модель систем "людина-машина".

Список рекомендованих джерел

Основний: 4.

Додатковий: 2-3.

Інтернет-джерела: 1-2.

Тема 14. Діяльність оператора в системах "людина – машина"

Основні характеристики і види діяльності оператора. Прийняття рішень. Структура процесу прийняття рішень оператором. Етапи прийняття рішень. Керуючі дії оператора. Поняття про діяльність в системах "людина-машина". Фактори впливу на операторську діяльність. Характеристика регуляції індивідуальної діяльності у САПР. Методи відображення, опису й аналізу діяльності оператора.

Список рекомендованих джерел

Основний: 3-4.

Додатковий: 1-3.

Інтернет-джерела: 1, 2, 3.

Тема 15. Психофізіологічні основи діяльності оператора в системах "людина-машина".

Особливості приймання інформації в системах "людина-машина". Характеристики порогів чутливості різних аналізаторів. Характеристика зорового аналізатора та його енергетичні характеристики. Інформаційні, просторові та часові характеристики зорового аналізатора. Характеристика слухового аналізатора. Диференційні енергетичні пороги слухового аналізатора. Характеристика сприйняття мовних повідомлень. Характеристика тактильного аналізатора. Взаємодія аналізаторів під час приймання інформації. Зберігання та переробка інформації.

Список рекомендованих джерел

Основний: 1, 4.

Додатковий: 2-3, 6.

Інтернет-джерела: 2, 3.

Тема 16. Інженерно-психологічні основи експлуатації систем "людина-машина".

Функціональні стани оператора та їх характеристика. Фази зміни функціональних станів в процесі діяльності оператора. Емоційні стани оператора в процесі діяльності. Психічні стани оператора та їх характеристика. Групова діяльність операторів. Ділова взаємодія та міжособистісні стосунки в діяльності операторів. Характеристика понять лідерство, сумісність, спрацьованість, керівництво в діяльності операторів. Типи соціально-виробничих видів конфліктів. Модель регуляції групової діяльності. Характеристика контурів предметно-інформаційного, емоційно-мотиваційного та організаційно-функціонального регулювання групової діяльності оператора.

Список рекомендованих джерел

Основний: 4-5.

Додатковий: 2-3.

Інтернет-джерела: 4, 5.

Тема 17. Проектування технічних засобів діяльності оператора.

Особливості та принципи проектування засобів відображення інформації. Класифікація засобів відображення інформації. Поняття про кодування інформації. Інженерно-психологічні вимоги до акустичних індикаторів. Особливості проектування органів управління. Організація робочого місця оператора. Фактори виробничого середовища, їх характеристика та вплив на працездатність оператора.

Список рекомендованих джерел

Основний: 1, 3.

Додатковий: 2-3.

Інтернет-джерела: 1-3.

Тема 18. Проектування систем "Людина-машина".

Основні підходи до проектування систем "людина-машина". Стадії та види процесу комплексного проектування СЛМ. Характеристика етапів процесу проектування СЛМ. Загальні інженерно-психологічні вимоги та рекомендації до проектування СЛМ. Інженерно-психологічна та економічна оцінка СЛМ. Шляхи досягнення економічного ефекту від реалізації інженерно-психологічних вимог.

Список рекомендованих джерел

Основний: 3, 5.

Додатковий: 2-3.

Інтернет-джерела: 1-4.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний

1. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності / Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга - Центр, 2016. 400 с.*
2. Корольчук М.С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук – К.: Ніка-Центр, 2015. 580 с.*
3. Психологія праці в звичайних та екстремальних умовах / Навчальний посібник для студентів ВНЗ / Корольчук М.С., Корольчук В.М., Миронець С.М., Тімченко О.В., Осьодло В.І., Ржевський Г.М., Максименко К.С. – К. : Київ.нац.торг.ун-т, 2017. 523 с.*
4. Трофімов Ю.Л. Інженерна психологія: Підручник. – К. : Либідь, 2002. – 264 с*.
5. Баклицький І.О. Психологія праці: підручник. К. : «Знання», 2008. 655 с.

Додатковий

1. Миронець С.М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / С.М. Миронець. – Київ : Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2020. 712 с.*
2. Смірнов Б.А., Тиньков А.М. Методи інженерної психології. / Б.А. Смірнов, А.М. Тиньков. – Харків. Х. : Вид-во «Гуманітарний Центр». 528 с.
3. Ложкин Г.В. Практическая психология в системах «человек – техника»: Учебное пособие для студ. вузов. – К.: МАУП, 2003. 294 с.
4. Малхазов О. Р. Психологія праці [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Р. Малхазов. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 206 с.
5. Налчаджян А.А. Психологическая адаптация / А.А. Налчаджян. – Минск. : Эксмо, 2010. – 238 с.
6. Fennis V.M. The Psychology of Advertising. London –New York : Psychology Press, 2016. 437 p.

Internet-ресурси

1. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: [http:// www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua)
2. Сайт Інституту психології НАПН України. – Режим доступу : <http://www.psy.science.com.ua>
3. Сайт факультету соціології та психології КНДУ імені Тараса Шевченка. – Режим доступу : [http:// www.soclife.univ.kiev.ua](http://www.soclife.univ.kiev.ua)
4. Студентська електронна бібліотека читалка. – Режим доступу: <http://chitalka.info/psy>

* Джерела, що є у бібліотеці КНТЕУ